

УДК 339.924

DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2020-31-6>

Каїра Л. Г.

*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки
Національного університету харчових технологій*

Кобилянська Л. М.

*кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри міжнародної економіки
Національного університету харчових технологій*

Kaira Liudmyla

*Candidate of Technical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of International Economics
National University of Food Technologies*

Kobylianska Liudmyla

*Candidate of Economic Sciences,
Senior Research Fellow, Associate Professor of International Economics
National University of Food Technologies*

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Анотація. У статті розглянуто сутність економічної безпеки та акцентовано увагу на тому, що однією з актуальних проблем стабільного розвитку економіки держави є забезпечення достатнього рівня економічної безпеки підприємства. Встановлено, що виграють ті країни, які вміють раціонально використовувати та зберігати енергію. В сучасних економічних умовах основним інструментом захисту суб'єктів господарювання від економічних та енергетичних загроз є ефективне використання ресурсів, особливо енергетичних. Запропонований комплексний підхід до організації раціонального споживання енергетичних ресурсів на підприємстві сприятиме забезпеченню його економічної безпеки.

Ключові слова: економічна безпека, енергоємність валового внутрішнього продукту, раціональне споживання ресурсів, енергетична безпека підприємства, енергоресурси.

Вступ та постановка проблеми. Сучасна система міжнародної безпеки перебуває під впливом процесів глобалізації та загострення конкурентної боротьби на всіх рівнях. Економічна безпека як поняття з'являється на стику двох антагоністів, а саме конкуренції та співробітництва. В цих умовах одним з основних завдань національної економічної політики будь-якої держави є створення ефективної системи забезпечення економічної безпеки. Нерівномірність забезпечення країн світу енергетичними ресурсами приводить до виникнення загроз іншого характеру, а саме загроз енергетичній безпеці і, як наслідок, економічній та національній безпеці. Національна, економічна та енергетична безпеки держави взаємозалежні. Питання обмеженості енергетичних ресурсів та їх нерационального використання з кожним роком набувають все більшої ваги, що

обумовлює актуальність дослідження питань енергетичної безпеки в контексті забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання. Оскільки за основами макроекономіки базовим елементом економічної системи країни є підприємство, то надзвичайно важливими є захист від енергетичних загроз та забезпечення його ефективного функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема економічної безпеки є досить актуальною та розглядається в працях багатьох сучасних зарубіжних та українських учених, таких як Х. Бранч, З. Варналій, В. Геєць, В. Горбулін, С. Гуткевич, Я. Жаліло, М. Кизим, Т. Клебанова, П. Мельник, С. Онищенко, В. Предборський, Л. Тарангул. Дослідження у сфері раціонального використання енергетичних ресурсів та їх зв'язок з економічною й

енергетичною безпекою здійснювали такі вчені, як Л. Абалкін, І. Бінко, М. Булгакова, О. Власюк, Б. Гевко, В. Лисенко, О. Макеєва, А. Михайленко, В. Мунтіян, А. Огурцов, О. Суходоля, А. Шидловський. Напрацьовані вченими матеріали важливі для аналізу основних викликів, що стоять перед державою у сфері економічної та енергетичної безпеки, але в сучасних умовах глобалізації суб'єкти господарювання різних рівнів потребують нових підходів до захисту від загроз. Малодослідженою проблемою залишається розгляд ефективних підходів до забезпечення енергетичної безпеки підприємства як основної функціональної складової частини економічної безпеки.

Метою роботи є дослідження основних підходів до забезпечення економічної безпеки підприємства.

Результати дослідження. Незалежною вважається така держава, яка здатна забезпечити економічну безпеку на всіх рівнях господарювання, тому забезпечення достатнього рівня економічної безпеки є необхідною умовою стабільного розвитку будь-якої країни. В Україні також «забезпечення економічної безпеки на рівні із захистом суверенітету і територіальної цілісності України відноситься Конституцією України до найважливіших функцій держави» [1].

Кожна країна, зокрема Україна, формує свою модель розвитку з урахуванням всіх ресурсів, а саме тих, які вона закуповує в інших країнах, і власних ресурсів, які вона продає іншим країнам. Крім того, обмеженість ресурсів, наслідки їх використання тісно пов'язують інтереси національних господарств, зумовлюють неподільність долі всіх народів [2, с. 295].

Економічна безпека – це стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі та характеризувати здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання [3].

Енергетична безпека – це стан економіки, що сприяє ефективному використанню енергетичних ресурсів країни, наявності на енергетичному ринку достатньої кількості виробників та постачальників енергії, а також доступності, диференційованості та екологічності енергетичних ресурсів [3].

Економічна безпека суб'єктів господарювання – це система організаційно-правових, фінансово-економічних заходів, що спрямовані на виявлення, попередження й припинення загроз у процесі забезпечення ефективного функціонування підприємства [4].

Наявність загроз економічній безпеці України проявляється насамперед у зниженні міжнародної конкурентоспроможності її національної економіки, про що свідчать результати досліджень міжнародних рейтингових агенцій. На ситуацію впливають різні аспекти, але найважливішим є енергоемність валового внутрішнього продукту (ВВП). Цей показник є найбільш загальним показником енергоефективності економіки будь-якої країни, він свідчить про рівень витрат паливно-енергетичних ресурсів на одиницю виробленої продукції та є основним показником, який вказує на рівень конкурентоспроможності підприємства як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Аналіз сучасного стану енергозабезпечення та світового досвіду раціонального використання енергетичних ресурсів [2; 4–7; 12] показав, що Україна є однією з найбільш енергозатратних країн світу, її частина у світовому споживанні енергії складає близько двох відсотків, тоді як населення становить близько одного відсотка люд-

ства. «Використання первинної енергії на одиницю вартості валового внутрішнього продукту взагалі в Україні є катастрофічним: близько 0,6 кг умовного палива на одну гривню ВВП. Це перевищує середньосвітовий рівень у 2,6 рази, а середньоєвропейський – у 3,3 рази» [5]. «Це безпосередньо свідчить про те, що товар, який виготовляється в Україні, матиме значно вищу собівартість порівняно з аналогічною зарубіжною продукцією» [6].

Сьогодні у світі виграють ті країни, які вміють раціонально використовувати енергію та забезпечувати її збереження, тому сучасним завданням національної та економічної безпеки України в умовах глобалізаційних викликів та характеру загроз стало забезпечення насамперед енергетичної безпеки. В Концепції «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року визначено, що «енергоемність ВВП промислового сектору України більш ніж вчетверо вища за середньоєвропейський показник, отже, конкурентоспроможність вітчизняних товарів є значно нижчою порівняно з товарами, виробленими в ЄС. Однією з цілей Концепції є зниження енергоемності ВВП України до середнього рівня країн ЄС» [7, с. 8].

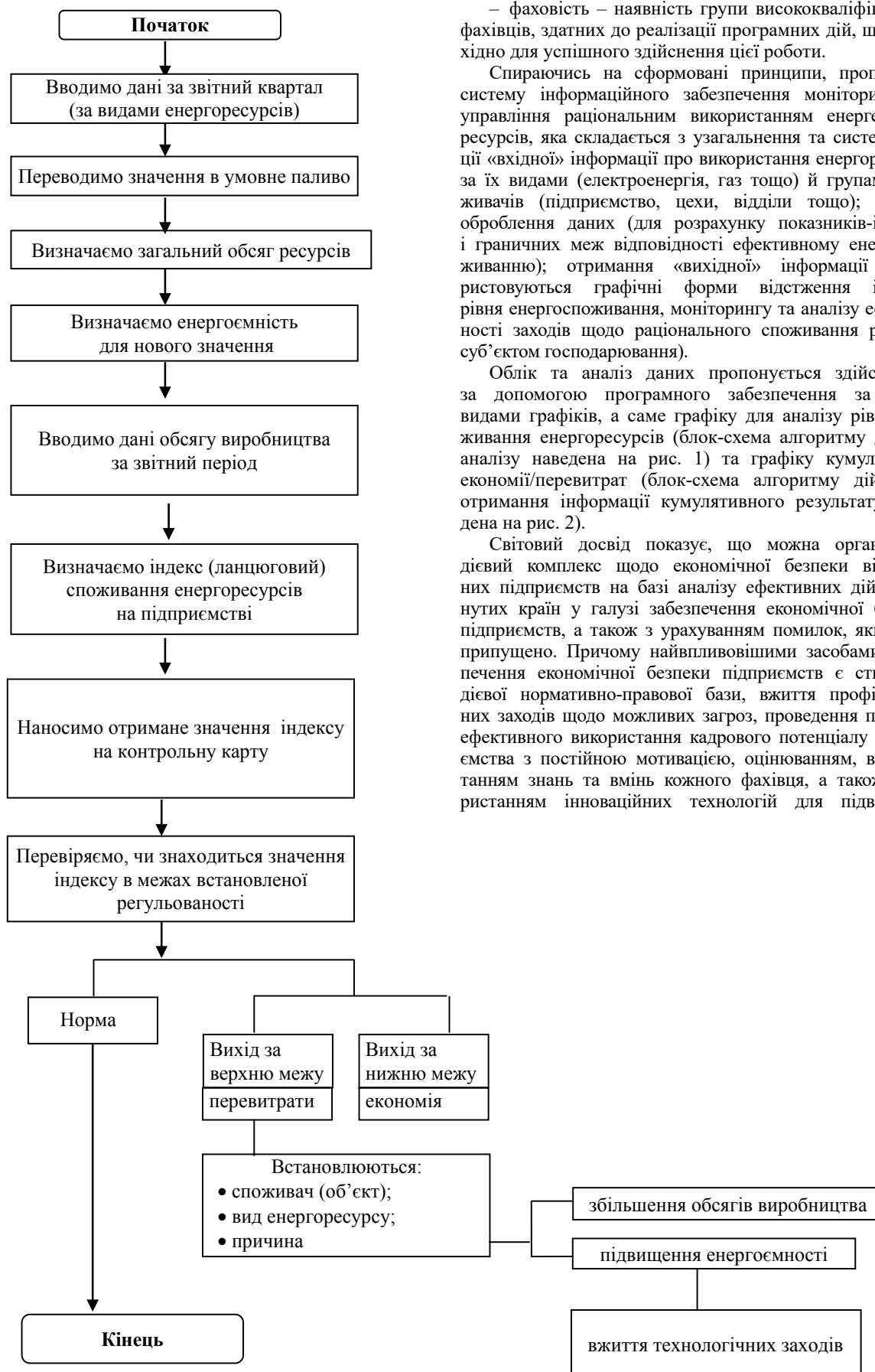
Вчені світу довели, що одними з дієвих шляхів вирішення проблеми забезпечення енергетичної безпеки є раціональне споживання енергетичних ресурсів, неухильне енергозбереження на всіх ієрархічних рівнях. Тим більше, що енергозбереження – це джерело додаткової енергії, яка в декілька разів дешевше, ніж її виробництво; теоретично можна заощадити приблизно половину енергії, яку споживаємо сьогодні. Для цього необхідно неухильно знижувати енергоемність економіки та раціонально споживати ресурси.

Аналіз джерел [3; 6; 8–11] показав, що проблема низької результативності використання енергетичних ресурсів в Україні порівняно зі світовими показниками полягає перш за все в енергетичній неефективності виробництва. Серед безлічі чинників до основних, що обумовлюють енергетичну неефективність виробництва, належать незбалансована структура енергоспоживання й нераціональне споживання енергетичних ресурсів підприємствами всіх галузей економіки.

Раціональне використання енергоресурсів «охоплює організаційний, науковий, практичний та інформаційний види діяльності, які спрямовані на раціональне використання та економічне витрачання первинної і перетвореної енергії, природних енергетичних ресурсів у національному господарстві, що реалізується з використанням технічних, економічних і правових методів» [8]. Отже, забезпечення економічної безпеки підприємства повинне мати не стільки технологічний, скільки організаційно-економічний характер і складатися із сукупності організаційних компонентів, що сприяють активізації енергозберігаючих процесів, та економічних компонентів, що забезпечують життя відповідного комплексу заходів.

Підприємство – це складна структурна одиниця, а забезпечення його захисту від економічних та енергетичних загроз потребує системного підходу. На основі комплексного підходу визначено такі засади організації раціонального споживання енергетичних ресурсів на підприємстві:

- територіальність – створення єдиного органу управління в структурі підприємства, який би координував і спрямовував дії постачальників та споживачів різних видів енергії;
- корпоративність – забезпечення спільних інтересів усіх зацікавлених сторін;
- енергомоніторинг – постійний контроль, вимірювання, оцінювання та аналіз рівня спожитих енергетичних ресурсів та ефективності вжитих заходів;

– фаховість – наявність групи висококваліфікованих фахівців, здатних до реалізації програмних дій, що необхідно для успішного здійснення цієї роботи.

Спираючись на сформовані принципи, пропонуємо систему інформаційного забезпечення моніторингу та управління раціональним використанням енергетичних ресурсів, яка складається з узагальнення та систематизації «вхідної» інформації про використання енергоресурсів за їх видами (електроенергія, газ тощо) й групами споживачів (підприємство, цехи, відділи тощо); методів оброблення даних (для розрахунку показників-індексів і граничних меж відповідності ефективному енергоспоживанню); отримання «вихідної» інформації (використовуються графічні форми відстеження індексів рівня енергоспоживання, моніторингу та аналізу ефективності заходів щодо раціонального споживання ресурсів суб'єктом господарювання).

Облік та аналіз даних пропонується здійснювати за допомогою програмного забезпечення за двома видами графіків, а саме графіку для аналізу рівня споживання енергоресурсів (блок-схема алгоритму дій для аналізу наведена на рис. 1) та графіку кумулятивної економії/перевитрат (блок-схема алгоритму дій щодо отримання інформації кумулятивного результату наведена на рис. 2).

Світовий досвід показує, що можна організувати дієвий комплекс щодо економічної безпеки вітчизняних підприємств на базі аналізу ефективних дій розвинутих країн у галузі забезпечення економічної безпеки підприємств, а також з урахуванням помилок, яких було припущено. Причому найвпливовішими засобами забезпечення економічної безпеки підприємств є створення дієвої нормативно-правової бази, вжиття профілактичних заходів щодо можливих загроз, проведення політики ефективного використання кадрового потенціалу підприємства з постійною мотивацією, оцінюванням, використанням знань та вмінь кожного фахівця, а також використанням інноваційних технологій для підвищення

Рис. 1. Блок-схема алгоритму аналізу рівня споживання енергоресурсів

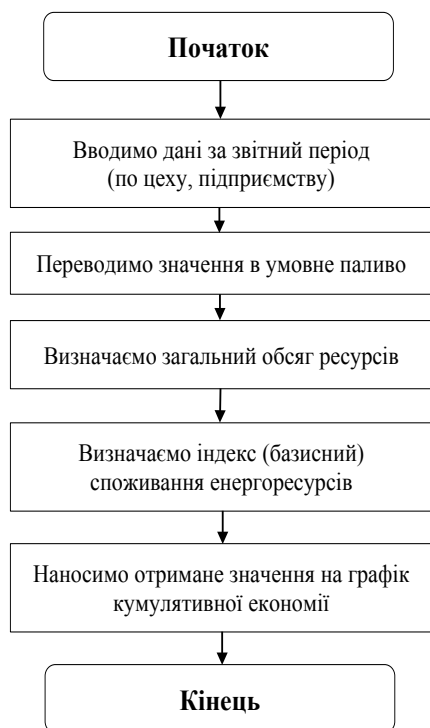

Рис. 2. Блок-схема алгоритму кумулятивної економії або перевірат енергетичних ресурсів

конкурентоспроможності підприємства. Отже, на мікрорівні важливо провести модернізацію виробничої та науково-технічної бази, посилити свої позиції у науково-технологічній діяльності, збільшити залежність інших підприємств від своєї діяльності, проводити постійний аналіз наявних загроз та моніторинг загроз потенційних. На макрорівні важливо сформулювати та використовувати таку законодавчу базу, яка б забезпечувала ефективну діяльність українських підприємств, а також підтримувала високий рівень їх економічної безпеки [12]. Для підвищення економічної безпеки українських підприємств дуже важливо врахувати міжнародний досвід, особливо досвід європейських країн, та адаптувати його до вітчизняних умов господарювання.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, зазначаємо, що в сучасних економічних умовах економічна безпека набуває статусу складної багаторівневої системи, оскільки вимагає захисту всіх її складових частин і на різних рівнях: від глобального до окремих суб'єктів господарювання. Необхідною умовою досягнення економічної безпеки держави є забезпечення економічної безпеки підприємства. Нерівномірність забезпечення країн світу енергетичними ресурсами, їх обмеженість, нераціональне використання приводять до виникнення загроз енергетичній безпеці, що є основною функціональною складовою частиною економічної безпеки. З огляду на це організація раціонального споживання енергетичних ресурсів на підприємстві є одним з основних підходів до забезпечення його економічної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 31.07.2020).
2. Гуткевич С., Корінько М., Пугачов М., Сафонов Ю. Міжнародна економіка : підручник. 2-ге вид., доп. Харків : Діса-плюс, 2015. 420 с.
3. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. URL: <https://www.google.com.ua/search?client=opera&sourceid=opera&ie=UTF-8&oe=UTF-8> (дата звернення: 31.07.2020).
4. Макеєва О. Безпека підприємництва: теоретико-правові засади. URL: <http://dspace.nau.edu.ua> (дата звернення: 31.07.2020).
5. Энергобизнес / гл. ред. Н. Школьная. 2016. № 3.
6. Енергоефективність у регіональному вимірі. *Проблеми та перспективи*. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2014-08/energoefekt-b40dc.pdf> (дата звернення: 31.07.2020).
7. Концепції «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року. URL: https://menr.gov.ua/files/images/news_2020/21012020/pdf_zelena_kontseptsiya.pdf (дата звернення: 31.07.2020).
8. Гевко Б. Організаційно-економічний механізм енергозбереження на підприємстві : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 ; Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль, 2016. 258 с.
9. Предборський В. «Автономна тіньова держава» як загроза національній безпеці. *Формування ринкових відносин в Україні* : збірник наукових праць науково-дослідного економічного інституту Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. Вип. 1. Київ, 2015. С. 15–22.
10. Онищенко С., Пугач О. Загрози економічній безпеці України: сутність, оцінювання та механізм упередження : монографія. Полтава : ПолтНТУ, 2015. 337 с.
11. Brauch H. G. Concepts of Security Threats, Challenges, Vulnerabilities and Risks. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-642-17776-7_2 (дата звернення: 31.07.2020).
12. Денисенко М., Колісниченко П. Зарубіжний досвід регулювання економічної безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 6. С. 15–19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2017_6_5 (дата звернення: 24.07.2020).

References:

1. Konstitutsiya Ukrainy. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (accessed 31 July 2020).
2. Gutkevich S., Korsnko M., Pugachov M., Safonov Yu. (2015). Mizhnarodna ekonomika : pidruch. [International Economics]. 2-e vid., dopovnene. Harkiv : Disa-plyus, 420 s. [in Ukrainian].
3. Metodichni rekomendatsiyi schodo rozrahunku rivnya ekonomichnoyi bezpeki Ukrainy [Methodical recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine]. URL: <https://www.google.com.ua/search?client=opera&sourceid=opera&ie=UTF-8&oe=UTF-8> (accessed 31 July 2020).
4. Makeeva O. Bezpeka pidpriemnitstva: teoretiko-pravovi zasadi [Business security: theoretical and legal principles]. URL: <http://dspace.nau.edu.ua> (accessed 31 July 2020).
5. Energobiznes (2016) / gl. red. N. Shkolnaya. Kyiv. № 3 [in Ukrainian].
6. Energoefektivnist u regionalnomu vimiri. Problemi ta perspektivi [Energy efficiency in the regional dimension]. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2014-08/energoefekt-b40dc.pdf> (accessed 31 July 2020).

7. Kontseptsiiyі “zelenogo” energetichnogo perehodu Ukrayini do 2050 roku [Concepts of “green” energy transition of Ukraine until 2050]. URL: https://menr.gov.ua/files/images/news_2020/21012020/pdf_zelena_kontseptsIya.pdf (accessed 31 July 2020).
8. Gevko B. (2016) Organizatsiyno-ekonomichniy mehanizm energoberezhennya na pidpriemstvi : dis. ... kand. ekon. nauk : spets. 08.00.04 ; Tern. nats. ekonom. un-t. Ternopil. 258 s. [in Ukrainian].
9. Predborskiy V. (2015) “Avtonomna tinova derzhava” yak zagroza natsionalniy bezpetsi [“Autonomous shadow state” as a threat to national security]. *Formuvannya rinkovih vidnosin v Ukrayini: zb. nauk. pr. nauk.-doslid. ekonomichnogo In-tu Ministerstva ekonomichnogo rozvitku i torgivli Ukrayini*. Vip. 1. S. 15–22 [in Ukrainian].
10. Onischenko S., Pugach O. (2015). Zagrozi ekonomichniy bezpetsi Ukrayini: sutnist, otsinyuvannya ta mehanizm uperedzheniya: monografiya [Threats to Ukraine’s economic security: essence, evaluation and mechanism of bias: monograph]. Poltava : PoltNTU. 337 s. [in Ukrainian].
11. Brauch H. G. Concepts of Security Threats, Challenges, Vulnerabilities and Risks. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-642-17776-7_2 (accessed 31 July 2020).
12. Denisenko M., Kolisnichenko P. (2017) Zarubizhniy dosvid reguluyuvannya ekonomichnoyi bezpeki [Foreign experience in regulating economic security]. *Investitsiyyi: praktyka ta dosvid*. № 6. S. 15–19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_6_5 (accessed 24 July 2020).

ОСНОВНЫЕ ПОДХОДЫ К ОБЕСПЕЧЕНИЮ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СУБЪЕКТОВ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ

Аннотация. В работе рассмотрена сущность экономической безопасности и акцентировано внимание на том, что одной из актуальных проблем стабильного развития экономики государства является обеспечение достаточного уровня экономической безопасности предприятия. Установлено, что выигрывают те страны, которые умеют рационально использовать и сохранять энергию. В современных экономических условиях основным инструментом защиты субъектов хозяйствования от экономических и энергетических угроз является эффективное использование ресурсов, особенно энергетических. Предложенный комплексный подход к организации рационального потребления энергетических ресурсов на предприятии будет способствовать обеспечению его экономической безопасности.

Ключевые слова: экономическая безопасность, энергоёмкость валового внутреннего продукта, рациональное потребление ресурсов, энергетическая безопасность предприятия, энергоресурсы.

MAIN APPROACHES TO ENSURING ECONOMIC SECURITY OF BUSINESS ENTITIES

Summary. The modern system of international security is under the influence of globalization, intensification of competition at all levels. Economic security is at the crossroads of two antagonists: competition and cooperation. In these circumstances, one of the main tasks of the national economic policy of any state is to create an effective system of economic security. The paper considers the essence of economic security and energy security as its main functional component. Economic security is seen as a state of the national economy that allows maintaining resilience to internal and external threats, to ensure high international competitiveness and the ability to grow sustainably. Uneven supply of energy resources to the world leads to threats of another nature – threats to energy security. Energy security is seen as a state of the economy that promotes the efficient use of energy resources of the state and its economic entities. The issues of limited energy resources and their irrational use are becoming more important every year and this proves the relevance of the research. Ways to find and develop measures to ensure both types of security at the state level and at the enterprise level are substantiated. It is established that the level of economic security is affected by various aspects, but the most important is the energy intensity of gross domestic product (GDP). This is an indicator of energy efficiency of the national economy; it shows the competitiveness of the enterprise in both domestic and foreign markets. The winners are those countries that know how to rationally use and store energy. Therefore, it is possible to solve the problem of energy security by steadily saving energy and reducing the energy intensity of the economy. Emphasis is placed on the fact that one of the urgent problems of stable development of the state economy is to ensure economic security at the micro level – at the enterprise level. In today’s economic environment, the main tool for protecting businesses from economic and energy threats is the efficient use of resources, especially energy. The proposed comprehensive approach to the organization of rational consumption of energy resources at the enterprise will help ensure its economic security.

Key words: economic security, energy intensity of gross domestic product, rational consumption of resources, energy security of the enterprise, energy resources.